

TOČNO MJESTO PRVE IZLOŽBE ETNOGRAFSKE ZBIRKE U SPLITU

MILAN IVANIŠEVIĆ
Domovinskog rata 27 A
21000 Split

UDK 069(091)
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Priljeno: 23. 12. 2005.

Autor piše o kući u kojoj je od 10. veljače 1907 do 1919 bila splitska Obrtna škola. Ta je Škola u toj kući priređivala izložbe radova svojih učenika, poslije završetka školske godine, u mjesecu srpnju 1908, 1909, 1910 i 1911. Kuća u kojoj je smještena Škola imala je prizemlje, dva kata i potkrovlje, a sagrađena je u razdoblju od 1886 do 1894 kao kuća za stanovanje. Vlasnik joj je splitski trgovac Stipan Bartulica (1844 – 1912). Kuća je 5. prosinca 1944. teško oštećena u savezničkom zračnom bombardiranju. Sada postoji samo kao prizemlje (Ulica svetoga Petra starog broj 44), s promijenjenim dijelovima nekadašnje kuće, i u njemu je zanatska radionica.

1. Pristup

Poticaj su ovom radu bile riječi, neobično oštre, ali istinite i opravdane, što ih je godine 2003. tiskao Silvio Braica: »Četiri lokacije Obrtne škole na Lučcu (...) su povijesni prostori grada Splita o kojima skoro nitko ništa ne zna niti tko vodi računa.«¹ Slutim uzročnike i drugih njegovih riječi, koje opisuju što je njega potaklo na proučavanje iz godine 2003.: »Zbog posvemašnjeg neshvaćanja ili pak negiranja povijesne problematike i ignoriranja tekstova koji nastaju u muzeju ili od strane bivših zaposlenika muzeja.«² Sebe nisam vidio ni u jednom od ta »dva kruga

¹ Braica, Još o počecima, 2003, 181. Fotografija dijela tlocrta grada Splita iz godine 1914., koja prati ove riječi, ili kojoj su ove riječi tumač, nije pravilno usmjerena, jer tlocrte te vrste valja usmjeravati tako da donji rub pokazuje jug, a gornji rub sjever, onako kako je taj tlocrt izvorno tiskan.

² Braica, Još o počecima, 2003, 157. Slično je bila izazvana Sanja Ivančić u svojem veoma točno obrazloženom odgovoru na knjigu Ivane Šverko Splitska škola za dizajn, predstavljenu 29. rujna 2003. u Splitu, a taj je odgovor tiskan istodobno kad i rad Silvija Braice (Blowing up / Preuveličavanje, *Ethnologica Dalmatica*, Split, 12, 2003, 189 – 192).

znanstvenoga pakla«, a on u nekim malobrojnim postupcima doista postoji. Iako dobro znam izvore o odnosima Etnografskog muzeja, Galerije umjetnina i Obrtne škole, jer sam u svojem radu u Galeriji, od 1. lipnja 1981. do 30. prosinca 1998., prikupljao podatke o umjetninama u Muzeju i Galeriji, a pisao sam o Školi, ipak nisam nikada pisao o Muzeju. Tako nisam bio u onom »drugom krugu«, a ovim sadašnjim proučavanjem nastojim pokazati kako ne želim biti ni u onom »prvom krugu«.

Svoja ću sadašnja proučavanja usmjeriti na tri vrste podataka: na kojim je mjestima bila Škola, gdje i kada je Škola priređivala izložbe radova svojih učenika i koje su to građevine sada. Najprije o proučavanjima koja su do sada obavljena. U čast stote obljetnice Škole bila je godine 1991. zamišljena proslava, iako je Škola započela 15. listopada 1890., te je godina 1991. netočno vrijeme za obljetnicu. Za tu je proslavu pripreman zbornik radova, a bio je tiskan tek godine 1994. U Zborniku niti jedan proučavatelj nije posebno pisao o mjestima gdje je Škola radila od kada je osamostaljena od Velike Realke pa do useljenja u nekadašnju Poljodjelsku školu. Duško Kečkemet je napisao: »Izložba je otvorena 3. srpnja 1910. u tadašnjoj školskoj zgradi na Lučcu (školske prostorije bile su rasute u nekoliko zgrada)«. ³ Marina Botić-Bego je napisala: »Osim u redovnom nastavnom programu učenici i nastavnici sudjelovali su i na školskim izložbama, primjerice onoj 3. 7. 1910. do 17. 7. 1910. godine u kući Bartulica«. ⁴ Urednik Zbornika Stanko Piplović nije spomenuo niti jedno mjesto Škole, iako je njegov posebni rad o Kamilu Tončiću imao taj podatak: »U početku je radila u nekoliko nepodesnih zgrada Mostarske, današnje ulice Rade Končara, i u njenoj blizini. Počela je u Bartuličinoj kući, zatim je unajmljena zgrada Vinarske zadruge pa kuća Bratanić, a onda kraj crkve sv. Petra kuće Nonveillera i Šperca«. ⁵ Nisam pregledao radove tiskane od 1993. do 2001., koje je Silvio Braica nabrojio u svom radu, ⁶ jer je u njima malo vjerojatno postojanje podataka o smještaju Muzeja do

³ Kečkemet, *Izložbe*, 1993, 98.

⁴ Botić-Bego, *Sjeni*, 1993, 167.

⁵ Stanko Piplović. Kamilu Tončić. Split, 1991, 34. Na stranici 51 je fotografija toga dijela tlocrta grada Splita iz godine 1914. Ta je knjiga meni bila poznata kad sam pisao rad o Školi, po sam je naveo u Zborniku (stranica 72, bilješka 4).

⁶ Braica, *Još o počecima*, 2003, 177 – 178. Radovi su u časopisu *Ethnologica Dalmatica*, u svescima 2 (1993.) i 9 (2000.), i katalogima izložbi *Umjetnost o narodu* (1997.), *Devedeset godina Etnografskog muzeja Split* (2000.) i *Antologijska djela Galerije umjetnina* (2001.).

godine 1919. koji bi bili drukčiji od onih što ih je Silvio Braica pokazao godine 2003. On dva puta, uz fotografije, piše o kući Stipana Bartulice: »Najvjerojatnija lokacija prve zgrade Obrtne škole i Muzeja, tzv kuća Bartulica na Lučcu. Zgrada je srušena nakon I. svj. rata, te je sačuvano samo prizemlje. Još uvijek nije jasno koja je od ove dvije kuće ona u koju je zalazila i Jozefa Marija. Umjesto današnjeg parkinga uz cestu bila je još jedna zgrada koju je koristila Škola, a u kojoj su za vrijeme I. svjetskog rata bile sakrivene umjetnine mnogih uključujući i Ivana Meštrovića.«⁷ Fotografija, kojoj su ove rečenice tumač, pokazuje dvije prizemnice na južnoj strani Ulice svetoga Petra starog, kućni broj 44. Uz fotografiju kuće u Radovanovoj ulici, kućni broj 2, ovo je tumačenje: »Bivša zgrada Škole na Lučcu, poslije tzv. željezničarska menza.«⁸ Ovo tumačenje valja povezati s onim uz fotografiju dijela tlocrta grada Splita iz godine 1914.: »Četiri lokacije Obrtne škole na Lučcu. Dvije u dnu, u nekadašnjoj Mostarskoj ulici su kuće o kojima je ovdje riječ. Lijevo je 'kuća Bartulica' kojoj je sačuvano samo prizemlje, a desno školska zgrada, koja je u cijelosti porušena da bi danas na njenom mjestu bio maleni parking prostor. Središnja kuća je druga 'kuća Bartulica', poslije željezničarska menza, danas picerija. Kuća označena na vrhu je 'kuća Šperac'«. ⁹ Riječi »u dnu«, »lijevo«, »desno«, »središnja kuća« i »na vrhu« usmjerene su na znakove strelicama koje je Silvio Braica nacrtao na tlocrtu grada Splita, tamo gdje je u izvornom planu bio tiskan broj 30, koji znači mjesta Obrtničke škole. »Muzej sa školom egzistira u kući 'Bartulica' do početka, odnosno rasplamsavanja Prvoga svjetskog rata 1914. godine (...). Nakon rata muzejski fundus se ponovo vraća u staru zgradu Zanatske škole, gdje je kratko.«¹⁰ Kad sam proučavao život i djela slikara Nikole Jakšića u Splitu, o mjestima Škole u kojoj je on radio napisao sam: »Godine 1906. škola je bila u kući Stjepana Bartulice, u Mostarskoj ulici broj 28, sada Petrovoj ulici broj 30. Godine 1914., u popisu splitskih ustanova, označena brojem 30, škola je ucrtana u tlocrt grada u ulicama: Radovanovoj, Mostarskoj, Zvonimirovoj.«¹¹ Moja su mi sadašnja proučavanja pokazala kako je u svakom od onih prijašnjih proučavanja neka pojedinost netočna.

⁷ Braica, Još o počecima, 2003, 179.

⁸ Braica, Još o počecima, 2003, 180.

⁹ Braica, Još o počecima, 2003, 181.

¹⁰ Braica, Još o počecima, 2003, 166, 167.

¹¹ Ivanišević, Splitske godine, 484.

2. Izvori o izložbama

Niti jedan proučavatelj nije do sada upozorio na postojanje uredskih spisa Škole, u bilo kojoj od sadašnjih splitskih ustanova. To još uvijek ne potvrđuje posvemašnji nestanak tih spisa, ali u općem nemaru što su ga prouzročile razne mijene školskoga sustava, jača vjerojatnost bacanja »staroga papira« u otpad. Hrvatski državni arhiv dobio je iz Austrije neke uredske spise Škole, ali je od njihova sadržaja poznato samo nekoliko podataka o nastajanju etnografske zbirke u Školi.¹² Valja se, dakle, osloniti na tiskane izvore o Školi.

Splitski list *Dan* (urednik je svećenik Srećko Škarica) ima u četvrtak, 6. prosinca 1906., ovu vijest: »Škola za obrt i risanje. Na 1 dojučeršnje godine 1907. otvara se u Spljetu nova škola za obrt i risanje. Ova će škola biti od velike koristi našem narodu, tim više, što je ovo prva škola te vrsti u cijeloj Dalmaciji, a (u koliko nam je dosta dobro poznato) i u cijeloj Istri. Upisati se mogu dječaci, koji su svršili osnovnu školu. U koliko znamo, već ih je upisano oko 70, a opravdana je nada, da će ih se mnogo upisati, i to kroz kratko vrijeme, u ovu veoma potrebnu školu našem narodu. Kako će to biti lijepo, kada budemo moći nalaziti kod naših ljudi ono, što sada moramo u tugjini tražiti. Glede pak zgrade za školu nije se ni moglo bolje naći, nego što je nagjeno, naime velika, prostrana, puna čistog zraka i sunca, kuća gospodina Stjepana Bartulice. A i to nas veseli, što je za upravitelja iste škole odregjen naš zemljak, zaslužni gosp. Nikola Jakšić. Preporučamo gosp. župnicima i pučkim učiteljima i ostalim narodnim prijateljima, da budu pri ruci svim onima, koji bi željeli u dotičnu školu stupiti«.¹³ Školski je rad u tom prostoru započeo 10. veljače 1907.: »C. k. obrtna strukovna škola u Splitu bila je otvorena 10. februara godine 1907. ustanovljenjem jedne javne risarske dvorane za obrtnike, radnike i šegrte«.¹⁴

¹² Vesna Čulinović-Konstantinović. *Veze Etnografskoga muzeja i Graditeljske, zanatlijske i umjetničke škole u Splitu. Sto godina Obrtničke škole u Splitu*, Split, 1993, 119, 124, 125, 136, 137 [tiskano 1994].

¹³ *Dan*, Split, IV, 47, četvrtak 6. prosinca 1906, 3 (Splitske vijesti). Ivanišević, *Splitske godine*, 2005, 482 – 483.

¹⁴ Carskokraljevska obrtnička strukovna škola u Splitu. Program za školsku godinu 1907 – 1908. Split, 1908, 3. Ovaj je nadnevak potvrđen u opširnom opisu rada Škole što ga je vjerojatno napisao Stjepan Roca (Splitska graditeljsko-zanatlijska i umjetnička škola. *Sloboda*, Split, V, 27, petak 9. srpnja 1909, 4 – 5; 28, petak 16. srpnja 1909, 3; 29, petak 23. srpnja 1909, 4 – 5; 30, petak 30. srpnja 1909, 5 – 6): »Dneva 10. februara 1907. bila je u Splitu otvorena obrtna strukovna škola. Privremena uprava ove škole bila je

2.1. Izložbe u izvješćima Škole

Poslije završetka pojedine od nekoliko školskih godina, Škola je priređivala izložbe za javnost. U godinama 1908. i 1909. to je bilo od prve do druge nedjelje u srpnju, u godini 1910. bilo je od prve do treće nedjelje u srpnju, u godini 1911. nije bila otvorena u prvu nedjelju srpnja, nego u četvrtak trećega tjedna srpnja i trajala je do subote zadnjega tjedna srpnja. Zadnja poznata izložba, ona u godini 1914., bila je otvorena u nedjelju, 28. lipnja, predviđeno joj je trajanje bilo četiri dana, do 1. srpnja, a zatvorena je vjerojatno već 29. lipnja. Najprije podatci u tiskanim izvješćima. Početak rada nove Škole bio je od ljetnoga polugodišta školske godine 1906. i 1907, pa je tako prva čitava školska godina nove Škole bila ona godine 1907. i 1908. Ona je počela 5. listopada 1907. i završila 31. svibnja 1908. Prva je izložba radova učenika otvorena 5. srpnja 1908. i trajala je do 12. srpnja. U izvješću je opisana izložba, ali nije naznačena kuća u kojoj je bila, nego samo školski prostor: »Na koncu školske godine bila je otvorena u javnoj risarskoj dvorani izložba nekih radnja.«¹⁵ Druga je izložba otvorena 4. srpnja 1909. i trajala je do 11. srpnja. Opisana je na sličan način: »Na koncu školske godine bila je otvorena izložba odabranih radnja (...) u tri dvorane. U javnoj risarskoj dvorani bile su izložene risarije gradjevni i zanatlijskih struka, brodogradnje i prostoručnog risanja, modelovanja i kroja. Dvorane prvog i drugog razreda bile su zapremljene radnjama rubenine i gospojinskih odijela.«¹⁶ Treća je izložba otvorena 3. srpnja 1910. i trajala je do 17. srpnja. Tada je prvi put u izvješćima naznačeno mjesto izložbe: »Zauzimala je oba poda kuće Bartulica.«¹⁷ Četvrta je izložba otvorena u četvrtak, 20. srpnja 1911., i trajala je do subote, 29. srpnja. U izvješću je naznačeno mjesto izložbe: »Držala se u kući Bartulica i bila je podijeljena na tri glavne skupine: U prizemlju je izložila kiparska i klesarska škola te javna dvorana risanja; na prvom podu

povjerena strukovnome učitelju gosp. Nikoli Jakšiću, koji je poučavao crtanje u javnoj risarskoj dvornici, te je u njoj bilo svega 60 učenika«.

¹⁵ Carskokraljevska obrtnička strukovna škola u Splitu. Program za školsku godinu 1907 – 1908. Split, 1908, 5 (3. Školska izložba). Braica, Još o počecima, 2003, 157.

¹⁶ Carskokraljevska graditeljska, zanatlijska i umjetnička škola u Splitu. Program za školsku godinu 1908 – 1909. Split, 1909, 6 (3. Školska izložba). Braica, Još o počecima, 2003, 157 – 158.

¹⁷ Carskokraljevska graditeljska, zanatlijska i umjetnička škola u Splitu. Program za školsku godinu 1909 – 1910. Split, 1910, 7 – 9 (5. Izložba). Braica, Još o počecima, 2003, 158.

škola za pravljenje odijela, za šivanje rublja, tečaj za modiste te škola za brodograditelje i zidare; na drugom podu majstorska škola za građevno i pokućstveno drvodjelstvo i strukovna radionica za drvodjelstvo i tokarstvo. (...) Ovom prilikom mogao se razgledati i pokrajinski muzej za narodni obrt i umjetnost, kojemu je bio postavljen temelj sa lani izloženim predmetima narodnih radnja i koji se je mnogo povećao i dopunio sa lijepim primjercima narodne kućne industrije iz sve Dalmacije«. ¹⁸ Za školsku godinu 1911. i 1912. nije tiskano izvješće. U izvješćima za školske godine 1913. i 1914., 1914. i 1915. te 1915. i 1916. nema vijesti o godišnjoj izložbi.

2.2. Izložbe u novinama

Osim u tiskanim izvješćima Škole, vijesti o izložbama su i u splitskim novinama. U posebnom radu o izložbama koje je Škola priređivala, Kečkemet je veoma površno prikupio podatke, pa je jedino neprijeporan njegov zaključak o izložbama samo radova učenika. ¹⁹ On nije upao u zamku jedne vijesti koja je Marinu Botić-Bego odvela u tvrdnju: »Zaključujemo da su profesori ne samo podučavali i usmjeravali učenike već su i sami izlagali svoje radove«. ²⁰ Onodobni jezik vijesti valja dobro proučiti i pojedine događaje usporediti u različitim vijestima, pa je tek tada uočljivo kako su radovi učitelja spomenuti tek kao predlošci za ono što su učenici izradili i što je bilo izloženo. Ograničen primjercima novina u splitskoj Sveučilišnoj knjižnici, prikupio sam iz njih podatke o izložbama. ²¹

¹⁸ Carskokraljevska graditeljska, zanatlijska i umjetnička škola u Splitu. Program za školsku godinu 1910 – 1911. Split, 1911, 16 – 17 (6. Izložba). Braica, Još o počecima, 2003, 162 – 163.

¹⁹ Kečkemet, Izložbe, 1993, 98.

²⁰ Botić-Bego, Sjeni, 1993, 167.

²¹ Pregledao sam vijesti u mjesecima lipnju, srpnju i kolovozu svake godine od 1908. do (uključivo) 1916. Do godine 1916. izlaze u Splitu i u Zadru ove novine: Dan svaki četvrtak, Narodni List (u Zadru) svake srijede i subote, Naše Jedinstvo svaki utorak, četvrtak i subotu, Pučki List dva puta mjesečno. Do godine 1914. izlazi Sloboda svakoga ponedjeljka, srijede i petka (1910.), svake srijede i subote (1911.) i svaki dan osim nedjelje i blagdana (1914.). Godine 1908. izlazi Velebit svaki dan osim nedjelje i blagdana.

2.2.1. Školska godina 1907. i 1908., izložba u kući Bartulica od 5. srpnja do 12. srpnja 1908.

Velebit (urednik je Ante Trumbić) ima dvije vijesti. Najprije je u ponedjeljak, 6. srpnja, kratka vijest o otvorenju izložbe u nedjelju, 5. srpnja.²² U sljedećem je broju tiskano opširno izvješće o izložbi, potpisano slovima i znakovima: – ml. – . Ako je tada boravio u Splitu, to bi mogao biti Emil Ruml, koji je od 1912. do 1940. poučavao u Obrtnoj školi. Pisac je posjetio izložbu u devet sati, nedugo prije otvorenja, opisuje pojedinosti i nabraja šest glavnih odjela izložbe.²³ Naše Jedinstvo (urednik je Antonije Stražičić) ima dvije vijesti. U utorak, 7. srpnja: »U obrtničkoj školi je prekjučer otvorena izložba radnja, kojoj građanstvo poklanja puno pažnje. Najbolje priznanje za samu školu«. ²⁴ U subotu, 11. srpnja: »O izložbi radova u obrtničkoj školi opća je pohvalna ocjena javnoga mnijenja, čime su potvrđeni i dobri glasovi o istoj«. ²⁵

2.2.2. Školska godina 1908. i 1909., izložba u kući Bartulica od 4. srpnja do 11. srpnja 1909.

Naše Jedinstvo 6. srpnja ima ovu vijest: »Izložba je od jučer – a trajće do 10. o. mj. – učeničkih radnja obrtničke škole. Izložba nije velika, za to je ove godine i smještena u prostorijama škole, jer ovo je tek početak, ali je vrlo zanimljiva a i poučna. Tu se najbolje vidi napredak u školi i opća korist od nje. S godine u godinu će ove izložbe bivati to veće i zanimljivije«. ²⁶ Pučki List (urednik je Juraj Kapić) ima kratku vijest. ²⁷

²² Izložba obrtničke škole. *Velebit*, Split, I, 122, ponedjeljak 6. srpnja 1908, 3 (Iz grada i okolice).

²³ Izložba Splitske Obrtničke Škole. 5. srpnja do 12. srpnja. *Velebit*, Split, I, 123, utorak 7. srpnja 1908, 1 – 2.

²⁴ *Naše Jedinstvo*, Split, XV, 82, utorak 7. srpnja 1908, 2 (Gradski vijesnik).

²⁵ *Naše Jedinstvo*, Split, XV, 84, subota 11. srpnja 1908, 2 (Gradski vijesnik).

²⁶ *Naše Jedinstvo*, Split, XVI, 80, utorak 6. srpnja 1909, 3 (Gradski vijesnik).

²⁷ Izložba obrtničke škole. *Pučki List*, Split, XIX, 13 – 14, 16. srpnja 1909, 106 (U Splitu).

2.2.3. Školska godina 1909. i 1910., izložba u kući Bartulica od 3. srpnja do 17. srpnja 1910.

Naše Jedinstvo ima dvije vijesti. U subotu, 9. srpnja: »Izložba u obrtničkoj školi. Donijet ćemo što prije opširno izvješće, po mogućnosti u utornik, jer zaslužuje svu pažnju i pohvalu, kao što zaslužuje najveću posjetu građanstva«.²⁸ Izvješće je tiskano u četvrtak.²⁹ Sloboda (urednik je Josip Smodlaka) ima niz vijesti. Počinju u srijedu, 22. lipnja: »Ovih je dana sa jedim delegatom bečke vlade ravnatelj obrt. škole g. Tončić bio na putu po Primorju i Zagorju i skupio divnih uzoraka narodnih veziva i inih radnja. Prigodom strukovne izložbe škole izložiti će se i ti predmeti kao etnografski odio, pak se radi ozbiljno o tome, da se osnuje u Splitu etnografski muzej i podupre razvoj narodne kućne industrije«.³⁰ Najava je izložbe tiskana 1. srpnja.³¹ Opširno je izvješće o otvorenju izložbe u sljedećem broju lista, 4. srpnja: »Jučer u 10 sati (...) Primijećujemo, da je na izložbi i jedna seljakinja iz Kijeva (Vrlika) koja tka narodna veziva«.³² Toga je tjedna najavljena i ugledna posjetiteljica izložbe, nadvojvotkinja Marija Josipa.³³ »Nadvojvotkinja Marija Josipa dolazi sutra ovamo, te se zadržava nekoliko dana. Pogledat će naročito izložbu obrtne škole«.³⁴ Ponovno

²⁸ *Naše Jedinstvo*, Split, XVII, 79, subota 9. srpnja 1910, 2 (Gradski vijesnik).

²⁹ Izložba u obrtničkoj školi. *Naše Jedinstvo*, Split, XVII, 81, četvrtak 14. srpnja 1910, 2.

³⁰ Etnografska izložba. *Sloboda*, Split, VI, 70, srijeda 22. lipnja 1910, 3 (Gradske vijesti).

³¹ Izložba obrtne škole. *Sloboda*, Split, VI, 73, petak 1. srpnja 1910, 4 (Gradske vijesti).

³² Otvor izložbe obrt. škole. *Sloboda*, Split, VI, 74, ponedjeljak 4. srpnja 1910, 3 (Gradske vijesti).

³³ Marija Josipa (Maria Josefa Luise) je saksonska kraljevna (Dresden, 31. svibnja 1867. – Wildenwart, 28. svibnja 1944.), kći kralja Jurja i sestra kralja Fridriha Augusta, udana 2. listopada 1886. za nadvojvodu Ota (Graz, 21. travnja 1865. – Wien, 1. studenoga 1906.; on je sin nadvojvode Karla Ljudevita, a taj nadvojvoda je brat cara i kralja Franje Josipa Prvoga). Oto je brat prijestolonasljednika Franje Ferdinanda i otac posljednjega cara i kralja Karla Prvoga (Persenburg, 17. kolovoza 1887. – Funchal, 1. travnja 1922.; otac mu je bio razvratnik, pa ga je majka Marija Josipa strogo katolički odgojila, te je on tako živio i umro, a proglašen je blaženim 3. listopada 2004.).

³⁴ Izložba na obrt. školi. *Sloboda*, Split, VI, 76, petak 8. srpnja 1910, 3 (Gradske vijesti).

je o izložbi tiskano izvješće 11. srpnja.³⁵ Dan (urednik je svećenik Ante Glumac) ima opširnu vijest: »Dne 3. jula o. g. na 10 sati u jutro otvorila se izložba učeničkih radova mjesne ć. kr. gradit: zanatl. i umjet. škole skoro iz svih njezinih brojnih sekcija. Ovo je po redu treća ovakova izložba, koja će za stalno nadmašiti prijašnje kako u obilju, tako i u vrsti, što pokazuje znatan napredak ovoga toliko korisnog i potrebnog zavoda, usprkos nedostatnim prostorijama i drugim zaprekama. Što ovu izložbu čini još zanimljivijom i poučnijom, to je veliki dio narodnih radnja, sabranih po raznim krajevima Dalmacije, a gdje će biti zastupani skoro svi kućni obrti kojima se bavi naš puk, a bit će predmeta i iz starijega doba«. U vijesti je još i podatak o trajanju izložbe do 17. srpnja.³⁶ Pučki List ima kratku vijest.³⁷

2.2.4. Školska godina 1910. i 1911., izložba u kući Bartulica od 20. srpnja do 29. srpnja 1911.

Naše Jedinstvo ima tri vijesti. U subotu, 15. srpnja: »U obrtničkoj školi ovih će dana biti otvorena izložba izvršenih radova preko godine. Zaslužuje da joj gragjanstvo pokloni svu pažnju«. ³⁸ U četvrtak, 20. srpnja: »Izložba će se otvoriti na 20 o. mj. a trajaće do 29. Posjetioci će moći da vide i pokraj. muzej narodnih obrta i umjetnosti«. ³⁹ Opširno je izvješće tiskano 22. srpnja, potpisano je slovima M. S. C., po kojima je to Maria Seleban-Cattani, a na završetku je nadnevak: »Split, 21. jula 1911.« ⁴⁰ Sloboda ima opširno izvješće u subotu, 22. srpnja, a po njemu znamo o trajanju izložbe, od 20. do 29. srpnja, o izlaganju u prizemlju i oba kata. ⁴¹ Na istoj je stranici tiskan oglas koji ima naslov: »Izložba učeničkih radnja školske godine 1910 – 11 Ć. K. Graditeljske, zanatlijske i umjetničke

³⁵ Izložba u splitskoj obrtničkoj školi. *Sloboda*, Split, VI, 77, ponedjeljak 11. srpnja 1910, 4 (Gradske vijesti).

³⁶ *Dan*, Split, VIII, 27, četvrtak 7. srpnja 1910, 7 (Gradske vijesti).

³⁷ Izložba na obrtničkoj školi. *Pučki List*, Split, XX, 13, 16. srpnja 1910, 103 (U Splitu).

³⁸ *Naše Jedinstvo*, Split, XVIII, 84, subota 15. srpnja 1911, 2 (Gradski vijesnik).

³⁹ *Naše Jedinstvo*, Split, XVIII, 86, četvrtak 20. srpnja 1911, 1 (Gradski vijesnik).

⁴⁰ Izložba obrtničke škole u Spljetu (Slikarsko odjeljenje). *Naše Jedinstvo*, Split, XVIII, 87, subota 22. srpnja 1911, 2 – 3 (Kulturne vijesti).

⁴¹ Izložba. *Sloboda*, Split, VII, 58, subota 22. srpnja 1910, 4 (Gradske vijesti).

škole u Splitu. otvorena u prostorijama ove škole (kuća Bartulica)«. Obaviješteno je građanstvo o vremenu kad je izložba otvorena: od 9 do 12 i od 16 do 19 sati. Zadnja obavijest: »Ovom prilikom bit će dopušteno razgledati Pokrajinski muzej za narodni obrt i umjetnost koji se nalazi u istoj zgradi«.

2.2.5. Školska godina 1913. i 1914., izložba u Općinskoj vijećnici od 28. lipnja do (vjerojatno) 29. lipnja 1914.

Naše Jedinstvo ima tri vijesti. U subotu, 17. lipnja: »Izložba c. kr. obrtničke škole (zanatlijsko-umjetnički dio) biće na 28, 29, 30 juna i 1 jula u općinskoj vijećnici. U korist pokraj. muzeja za narodni obrt i umjetnost. Cijena 20 para«. ⁴² Poslije ubojstva prijestolonasljednika Franje Ferdinanda i vojvotkinje Sofije od Hohenberga u Sarajevu, u nedjelju, 28. lipnja 1914., tiskana je 2. srpnja vijest: »Izložba lijepa i zanimljiva obrtničke škole u opć. vijećnici bila je prekinuta, za koji dan radi žalosti. Na izložbu ćemo se kašnje osvrnuti«. ⁴³ To je učinjeno 16. srpnja: »O izložbi obrtničke škole bili smo obećali izvještaj, pa nam i drugi obećali da će pisati. U to desila se katastrofa u Sarajevu, dva tri dana izložba zatvorena a u onim danima se na nju zaboravilo. Ovo je uzrok da se ne mogosmo odužiti obećanju, što nam je žao jer je izložba zasluživala svu pažnju i svu pohvalu. Bila je sjajni dokaz sjajnoga napretka ove nam škole«. ⁴⁴ Sloboda (urednik je Niko Bartulović) ima vijest o izložbi: »Izložba radnja obrtne škole, o čemu donášamo danas podlistak, bila je veoma posjećena, a najveći dio radnja bio je već i rasprodan«. ⁴⁵ Na drugoj i trećoj stranici je prikaz izložbe što ga je napisao slikar Jerolim Miše (Split, 25. rujna 1890. – Split, 14. rujna 1970.). ⁴⁶ Toga jutro, 2. srpnja, otvorena je na istom mjestu, u Općinskoj vijećnici, u koju je poslije smješten Etnografski muzej, izložba slika Jerolima Miše.

⁴² *Naše Jedinstvo*, Split, XXI, 54, subota 17. lipnja 1914, 2 (Gradski vijesnik).

⁴³ *Naše Jedinstvo*, Split, XXI, četvrtak 2. srpnja 1914, 2 – 3 (Gradski vijesnik).

⁴⁴ *Naše Jedinstvo*, Split, XXI, četvrtak 16. srpnja 1914, 2 (Gradski vijesnik).

⁴⁵ *Sloboda*, Split, X, 104, četvrtak 2. srpnja 1914, 3 (Gradske vijesti).

⁴⁶ Izložba umjetničko-obrtničke škole. *Sloboda*, Split, X, 104, četvrtak 2. srpnja 1914, 2 – 3 (Podlistak); podatak o ovom prikazu ima Kečkemet, *Izložbe*, 1993, 101, 103.

3. Mjesta Škole

Sada mi valja pokazati treću vrstu podataka najavljenu u sadašnjem proučavanju: gdje su građevine u kojima je bila Škola od otvorenja, 10. veljače 1907., do useljenja u nekadašnju Poljodjelsku školu. Godine 1914. tiskan je plan grada Splita, u mjerilu 1 : 2500, nacrtan u Tehničkom građevnom uredu Općine Split pod vodstvom arhitekta Petra Senjanovića, s naznakama imena ulica i brojevima pojedinih ustanova.⁴⁷ Obrtnička škola ima broj 30 koji je ucrtan u ulicama: Zvonimirovoj (istočna strana), Radovanovoj (zapadna strana) i Mostarskoj (sjeverna i južna strana). Godine 1925. tiskan je Splitski almanah i adresar za godinu 1925., sastavljen u Općinskom statističko-anagrafskom uredu, pod vodstvom svećenika Mateja Škarice. Podatke o vlasnicima građevina moguće je naći, podijeljene po gradskim predjelima, u poglavljima Spisak ulica i kućevlasnika i Dućani i obrtničke radnje, i u poglavlju Azbučni spisak (adresar) činovnika, namještenika, profesionista i zanatlija. Ove su dvije skupine podataka vremenski znatno udaljene od godine 1906., kad je najavljeno mjesto nove Škole u kući Stipana Bartulice. Toj su godini vremenski bliži podatci nastali u doba drugoga geodetskog mjerenja katastarske općine Splita, u lipnju 1911., pa sam ih proučio.⁴⁸ Tada je u ovom prostoru postojala samo jedna oblikovana ulica: Put Pojišana. Vodila je od stare crkve svetoga Petra na istok do franjevačke crkve i samostana. Prostor istočno od nove crkve svetoga Petra nije imao ulicu, nego stare poljske putove između pojedinih čestica građevina i zemljišta. Nabranje građevina u kojima je bila Škola započinjem od sjevera na jug. Kuća na istočnoj strani tadašnje Zvonimirove ulice bila je godine 1911. na čestici građevina 1405, a vlasnik nije zapisan u prednacrtu.⁴⁹ Kuća na zapadnoj strani tadašnje Radovanove ulice bila je godine 1911. u ulici Put Pojišana, na čestici građevina 1587, a vlasnica je zapisana u prednacrtu: »Bratanić Karolina p(okojnog) Frane«. ⁵⁰ Kuća na južnoj strani tadašnje Mostarske ulice bila je godine 1911. u ulici Put Pojišana, na čestici zemljišta 9746, a vlasnik je zapisan u prednacrtu: »Bartulica Stipan p(okojnog) Ante«. ⁵¹ Građevina na sjevernoj strani tadašnje Mostarske ulice bila je godine

⁴⁷ Split u Dalmaciji. Plan grada i okolice. Split, 1914. Tlocrt ima naslov »Plan grada Splita stanje god. 1914«.

⁴⁸ Split, Državni arhiv, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, 595.

⁴⁹ Prednacrt (Feldskizze) 159, mjerilo 1:500, geometar Artur Morpurgo.

⁵⁰ Prednacrt (Feldskizze) 329, mjerilo 1:500, geometar Pietro Passerini.

⁵¹ Prednacrt (Feldskizze) 324, mjerilo 1:250, geometar Adolf Goetzl.

1911. u ulici Put Pojišana, na čestici građevina 1514, a vlasnik je zapisan u prednacrtnu: »Prima Banca Popolare Spalatina«. ⁵² Godine 1925., kada Škola više nije bila u ovim građevinama, zapisani su drugi njihovi vlasnici. Vlasnik je kuće na istočnoj strani tadašnje Zvonimirove ulice, broj 17, Petar Šperac, a u prizemlju su brijana Josipa Šurije i krojačnica Ljudevita Šilića. ⁵³ Vlasnik je kuće na zapadnoj strani tadašnje Radovanove ulice, broj 2, Jure Lovrić, pokojnoga Ivana, a u toj kući Mate Čulić, u vlastitom prizemlju, ima točionicu vina i rakije. ⁵⁴ Vlasnica je kuće na južnoj strani tadašnje Smodlakine ulice, broj 28, Sofija Bartulica, udovica pokojnoga Stipana, a u prizemlju ima poslovni prostor Dragutin Bartulica, sin pokojnoga Stipana. ⁵⁵ Vlasnik je građevine na sjevernoj strani tadašnje Smodlakine ulice, broj 15, Ivan Dinko Ilić, a građevina je skladište građevnog materijala tvrtke P. Ilich. ⁵⁶ Sada, u godini 2005., neke su ulice i kućni brojevi drukčiji, pa valja napraviti usporedbu i tih podataka. Nekadašnji kućni broj 17 u Zvonimirovoj ulici, sada je kućni broj 37 u Zagrebačkoj ulici. Radovanova ulica i kućni broj 2 u njoj, nekada i sada su isti. Nekadašnji kućni broj 28 u Smodlakinoj ulici (godine 1925.) ili Mostarskoj ulici (godine 1914.) ili Putu Pojišana (godine 1911.), sada je broj 44 u Ulici svetoga Petra starog. Nekadašnji kućni broj 15 u Smodlakinoj ulici, sada ne postoji kao građevina.

4.1. Kuće Stipana Bartulice

U Splitu je najveća prepreka proučavanju vremena gradnje kuća u devetnaestom i u prvoj polovini dvadesetoga stoljeća uništenje općinskih spisa. Od 11. do 12. rujna 1943. zapaljene su zgrade Općine i Policije u sadašnjoj Ulici Domovinskoga rata. Paljenje je zamislila Komunistička partija, jer je bilo važno uništiti prijeratne policijske zapise o njezinim članovima, a ostvarili su ga omladinci. Događaje sam paljenja tih zgrada opisao u svom radu o jednom

⁵² Prednacrt (Feldskizze) 272, mjerilo 1:250, geometar Adolf Goetzl.

⁵³ Splitski almanah, 1925, 127 (Spisak ulica i kućevlasnika, V. Lučac); 160 (Dućani i obrtničke radnje, V. Lučac).

⁵⁴ Splitski almanah, 1925, 130 (Spisak ulica i kućevlasnika, VI. Bačvice); 161 (Dućani i obrtničke radnje, VI. Bačvice).

⁵⁵ Splitski almanah, 1925, 130 (Spisak ulica i kućevlasnika, VI. Bačvice); 175 (Azbučni spisak).

⁵⁶ Splitski almanah, 1925, 126 (Spisak ulica i kućevlasnika, V. Lučac); 160 (Dućani i obrtničke radnje, V. Lučac).

drugom sadržaju.⁵⁷ Nije bilo uputno izravno napisati točan podatak o počinitelju, pa sam smislio taj neizravan način. Točan su podatak prikrivali svi tadašnji proučavatelji, jer nitko nije naznačio točan nadnevak, a samo je po njemu bilo moguće odrediti vlast koja je to počinila. Podatak sam našao u tadašnjem Muzeju narodne revolucije u Splitu.⁵⁸ U nedostatku izravnih potvrda vremena gradnje kuće Stipana Bartulice, našao sam dva neizravna podatka koja to vrijeme sužavaju na dvije približne godine. U splitskom Općinskom sudu, za česticu građevina 2798, zemljišnoknjižni uložak 1746, zabilježen je podatak: »Na temelju odluke 25. svibnja 1895 broj 6546 god. 1894 Obćinskog Upraviteljstva u Spljetu i priloženog Nacrta, te uslied odluke 2 Ožujka 1898 Br. 115 biva zabilježena nova čestica zgr. 2798 'kuća sa dvorom', u četvrtom zemljišnom biću ovoga uloška, vlasnosti Stipana Bartulice p(okojnog) Ante«. Drugi podatak u istom vlasničkom ulošku potvrđuje upis vlasnika Stipana Bartulice obavljen 29. prosinca 1885. (broj 9616). Ova dva podatka pokazuju kako je Stipan Bartulica nedugo prije 29. prosinca 1885. kupio zemljište na čestici 9746, a 29. prosinca 1885. je upisano njegovo vlasništvo. Potom je počeo graditi kuće i dvorište, dovršio građevinske radove u godini 1894. ili nedugo prije te godine, te je u godini 1894. predložio oblikovanje čestice građevina 2798, a Općinsko Upraviteljstvo je 25. svibnja 1895. dopustilo nastanak nove čestice koja je upisana 2. ožujka 1898. Stoga je vrijeme gradnje moguće ograničiti na razdoblje od 1886. do 1894.

Građevni sklop u vlasništvu Stipana Batulice moguće je opisati samo po šturim i nepotpunim podacima koji su ostali u tlocrtima prizemlja svih triju građevina i tlocrtima prvoga kata, drugoga kata i potkrovlja najveće od tih građevina. Tlocrte je, bez naznake mjerila i nadnevka, nacrtao diplomirani inženjer Kuzma Gamulin, kao sudski vještak, ovlašten za arhitekturu, u službi nekog splitskog suda u doba Kraljevine Jugoslavije, što je moguće zaključiti po njegovu službenom pečatu. Neke je građevinske pojedinosti moguće opisati po fotografijama prije i poslije rušenja građevina, 5. prosinca 1943. Fotografija prije rušenja snimljena je prije godine 1938., jer je te godine sagrađena kuća (sadašnjega vlasnika) Davora Lukšića, u sadašnjoj Ulici kralja Zvonimira broj 29. Fotografija pokazuje kako te kuće još nema na onom mjestu gdje sada postoji.

⁵⁷ Kako je splitska Općina podizala Meštrovićevoga Grgura Ninskoga. *Kulturna baština*, Split, 14, 1983, 21, bilješka 1 [tiskano 1984].

⁵⁸ Antun Kisić. Ljetopis grada Splita, 1943, rukopis, 253 – 257; zbirka tiskane građe, 57.

Fotografije poslije rušenja nisu istodobne. Starije su snimljene neposredno poslije 5. prosinca 1943., vjerojatno je snimatelj Ante Civadelić, na poledini je rukopisom Mihovila Abramića naznačen nadnevak i mjesto, a sačuvane su u splitskom Arheološkom muzeju. Mlađe su fotografije snimljene nedugo poslije 5. prosinca, kad je Smodlakina ulica već dijelom prohodna, a prije je bila posve zakrčena, i kad je srušeno kamenje naslagano uz sjevernu stranu kuće Bartulica.⁵⁹ Na tim je fotografijama, sprijeda i straga, Dragutin Bartulica zapisivao pojedinosti o dijelovima kuća i o vlasništvu.⁶⁰ Vjerojatno je, po ovom što sada imam, neka pojedinost netočno opisana, ali je ovakav opis sada jedino moguć. Prvi je, a vjerojatno će dugo ostati i jedini.

Na sjevernoj je strani zemljišta ulica, koja je u prošlosti imala različita imena, a u doba kad je ovdje bila Škola nije bila popločana i nije imala nogostup. Na manjem je dijelu sjeverne i istočne strane zemljišta uski vrt ograđen kamenom ogradom s vratima na sjeveru. Dalje na jugu, u smjeru te ograde, prizemna je građevina, a južno je od nje vrt. Na zapadnoj je strani kuća u vlasništvu obitelji Draganja. Na južnoj je strani zemljišta prostrani vrt. Ograđen je žičanom ogradom na sve četiri strane, u blagom je padu na jug, gdje su u sredini ogradna vrata s tri stube. Zemljište ima broj katastarske čestice 9746 i površinu od 4430 četvornih metara. Građevine imaju broj katastarske čestice 2798 i površinu od 874 četvorna metra. Dvije su građevine na sjevernom rubu čestice, u čitavoj njezinoj širini, a treća je građevina na istočnom rubu čestice, u smjeru kamene ograde vrta. Građevine su međusobno spojene na razne načine. Na sjevernom je rubu, od istočnoga do zapadnog ugla čestice, kameni zid u jednoj ravnini. Na njemu je vidljiva dioba građevina po visini zida, po otvorima u njemu i po dvama ugaonim naznakama duljine veće kuće. Počevši od istoka na zapad, najprije je ogradni zid vrta u visini prizemnoga vijenca veće kuće. Potom je veća kuća, a u produžetku su zida, zapadno od nje, vrata koja vode u dvorište između veće i manje kuće. U produžetku je toga zida, do zapadnog ruba čestice, manja kuća.

Veća kuća ima podrum (na južnoj polovini), prizemlje, dva kata i potkrovlje s dvostrešnim krovom i krovnim prozorima. Sjeverno i južno pročelje imaju u sredini prizemlja vrata i do njih, na

⁵⁹ Fotografirane su u hladno godišnje doba, jer su prolaznici u kaputima, a na granama nema lišća.

⁶⁰ Nacrt, fotografije prije i poslije 5. prosinca 1943. i rodoslovlje ima Dragutinov sin Ante u Zagrebu, Voćarska ulica broj 110.

svakoj strani, po dva prozora. Vrata na sjeveru su u razini ulice, a na jugu imaju stubište do razine vrta i odrinu od kovine. Iznad tih vrata je plitka zidna udubina s kamenim okvirom polukružnoga završetka s istaknutim zaglavnim kamenom i uskim kamenim postoljem na dvama jednostavnim zidnim nosačima. U toj je udubini kameni kip Bogorodice.⁶¹ Na fotografiji južnoga pročelja zapazio sam iznad središnjeg prozora prvoga kata jedan kamen veći od drugih, pa je možda na njemu bio natpis o vlasniku i vremenu gradnje kuće. Na sjevernom pročelju fotografije nisu zabilježile broj i oblik otvora na katovima i u potkrovlju, ali su oni veoma vjerojatno raspoređeni kao na južnom pročelju. Tu je na svakom katu po pet prozora, a u potkrovlju ih je osam. Na jugu su u podrumu četiri prozora. Na katovima i potkrovlju istočnog i zapadnog pročelja otvori su zabilježeni na fotografijama, a u prizemlju su nacrtani u tlocrtu, pa ih je moguće pretpostaviti barem u vrijeme nastanka tlocrta.⁶² Na istočnom su pročelju u prizemlju vrata u sredini i po jedan prozor sjeverno i južno od njih. Na katovima su tri prozora, široka kao i drugi prozori, a između sjevernog i srednjeg prozora je jedan uski prozor za sanitarni prostor. U potkrovlju je jedan pravokutni prozor u sredini (iznad njega je zid viši od sljemena krova, vjerojatno za dimnjake), a na svakoj nižoj strani krovišta po jedan je manji polukružni prozor. Na zapadnom je prizemlju dogradnja s vanjskim stubištem za vezu s prvim katom i s vratima za prizemlje i podrum. Veza između katova i potkrovlja je unutarnje stubište. Na prvom su katu vrata s nadstrešnicom, a južno od njih je jedan pravokutni prozor. Na drugom su katu u osi otvora prvoga kata pravokutni prozori, a u potkrovlju je u sredini pravokutni prozor, a južno od njega manji polukružni prozor. Svi otvori u podrumu, prizemlju i katovima imaju kamene okvire, a otvori na južnom pročelju imaju

⁶¹ Ante Bartulica mi je pričao o događaju poslije rušenja kuće, kad je žena iz njihova roda, koja je tada ovdje živjela, pronašla u ruševinama neoštećeni kip Gospe. Poslije je njegov otac dao taj kip ugraditi na grob koji je na Lovrincu dobio u zamjenu za uništenu grobnicu na Sustjepanu. Taj grob na Lovrincu nema ugrađen kip, niti ga je mogao imati, jer je na taj grob prenesena natpisna ploča i križ (naopako ugrađen) s grobnice na Sustjepanu. O kipu nisam više razgovarao s Antom Bartulicom. Po fotografiji je teško prepoznati ikonografski sadržaj lika, ali je veoma vjerojatno to samo Bogorodica, bez Djeteta.

⁶² Sudeći po fotografijama iz godine 1943., u razdoblju između izrade nacrtu i rušenja kuće, bili su zazidani prozori i vrata istočnoga prizemlja i uz taj je zid nastala posebna građevina pokrivena jednostrešnim krovom od salonita i s nekadašnjim vrtnim vratima kao jedinim ulazom.

rasteretne lukove, vjerojatno od cigle. Katovi su na sjevernom pročelju naznačeni jednostavnim kamenim vijencem, a potkrovni je vijenac naglašen zaobljenjem na vrhu. Krovni prozori i istočno pročelje zidani su ciglom i žbukani, a ostali su zidovi od pravilno klesanoga kamenja s istaknutim okomitim nizom na uglovima. Krov je od crijepa kanalice. U ovoj je kući od zadnjih mjeseci godine 1906. do godine 1919. bila Škola. Vjerojatno je tada obitelj Bartulica stanovala u manjoj kući, jer je Stipan umro u Župi svetoga Petra na Lučcu, a vjerojatno nije preselio u neki iznajmljeni stan ili u drugu kuću svoga vlasništva. Poslije godine 1919. obitelj je stanovala u prizemlju veće kuće, a katovi su i potkrovlje bili iznajmljivani. U godini je 1925. bila Oblasna direkcija pošta i telegrafa u Smodlakinoj ulici broj 28 (telefon 88). Veoma su vjerojatno sedamdeset i tri osobe, tada poimence popisane, mogle raditi samo u velikoj i maloj kući.⁶³ Postoji podatak o smještaju vojne pošte talijanske vojske u jednoj od kuća, vjerojatno u velikoj, a također i o skloništu u podrumu te kuće što ga je ojačanjem svoda uredila talijanska vojska, pa je u njemu četrdesetak osoba preživjelo rušenje.⁶⁴

Manja je kuća prizemnica iste visine kao prizemlje veće kuće s kojom ima zajednički vijenac. Krov je jednostrešan od kanalice, sjeverni je zid od kamena, u produžetku dvorišnog zida, s vratima u razini ulice. Dvorišna i kućna vrata imaju kameni okvir. Istočni i južni zid kuće vjerojatno su od cigle i žbukani. Na istočnom zidu su troja vrata, a na južnom su dva prozora. Manja kuća nije spominjanja u izvješćima o školskim izložbama, pa vjerojatno nije bila iznajmljena Školi.

Druga je manja kuća na istočnom rubu čestice. Prislonjena je sjeverozapadnim uglom na jugoistočni ugao veće kuće. Prizemnica je s dvostrešnim krovom od kanalice, zidovi su joj od cigle i žbukani, a otvori imaju kamene okvire. Na sjevernom i južnom zidu ima prozor, a na zapadnom ima vrata i po jedan prozor uz njih, sa svake strane. U kući je bilo spremište i praonica.

⁶³ Splitski almanah, 1925, 70.

⁶⁴ Podatak o pošti u vrijeme rata doznao sam od Ante Sapunara u razgovoru dana 17. studenoga 2005. Potekao je iz sjećanja u susjednoj obitelji kipara Ante Ivaniševića (Split, 30. travnja 1905. – Split, 18. listopada 1969.), koji je bio učenik Škole od 1919. do 1924., a poslije je za Etnografski muzej rezbario likove u narodnim nošnjama. Podatke o skloništu doznao sam od Ante Bartulice u razgovoru dana 9. studenoga 2005. On je spomenuo i podatak policijskoj postaji u manjoj kući, ali ga nisam potvrdio ni godine 1925. ni u telefonskim imenicima u godinama 1933. i 1939.

4.2. Stipan Bartulica i njegova obitelj

Stipan Bartulica je ugledni splitski posjednik. Rođen je 9. lipnja 1844. u Kaštel Novom, a umro je 15. srpnja 1912. u Splitu. Pohadao je Osnovnu nižu školu u Novom (Scuola elementare minore) od školske godine 1851. i 1852. do školske godine 1857. i 1858., sedam godina,⁶⁵ kako je bilo propisano, od navršene šeste do navršene dvanaeste godine života. Do sada su o njegovu radu jedini pouzdani podatci u dvjema vijestima o smrti. Naše Jedinstvo u Splitu ima prvu vijest: »Pokojni Stjepo Bartulica veliki posjednik, nekada trgovac, umrô je jučer; uvijek je pripadao narodnoj stranci. Pokoj mu duši«. ⁶⁶ Narodni List u Zadru (urednik je Vinko Kisić) ima drugu vijest: »Preminuo je u Splitu veleposjednik i trgovac Stjepan Bartulica, ugledna ličnost i žarki rodoljub. Od mladih godina pristao je uz narodni pokret i bio je oduševljeni pristaša naše stranke. Pokoj mu vječni, a teško uciviljenoj obitelji naše duboko žalovanje«. ⁶⁷ Pokopan je u grobnici na Sustjepanu. ⁶⁸ Grobnica je uništena na tom groblju, a važni su joj dijelovi preneseni na Lovrinac, na tri grobna mjesta (U, 5 red, 15, 16, 17) koja su zamijenila uništeno. Na tim zemljanim grobovima, s ogradom od nekadašnjih kamenih pragova, postavljena je na donjoj strani natpisna ploča s grobnice, a na gornjoj strani je pogrešno okrenut križ na postolju koji je vjerojatno bio na grobnici u drukčijem odnosu s natpisnom pločom. Natpis je uklesan u dva reda: OBITELJ | STIPANA BARTULICE. ⁶⁹ Nastojao sam, ali nisam uspio ući u trag drugim podacima o Stipanu. Po priči, koju pamti njegov unuk Ante, obogatio se državnim nagradom za sudjelovanje u borbi talijanskih ratnih brodova i utvrda na otoku Visu te austrijskih i talijanskih ratnih brodova ispred Visa, od 18. srpnja (u 10,30 sati) do 20. srpnja 1866. (u 14 sati) i od toga novca, godine 1905., sagradio ove kuće. Vrijeme gradnje kuća protumačio sam

⁶⁵ Split, Nadbiskupski arhiv.

⁶⁶ *Naše Jedinstvo*, Split, XIX, 85, utorak 16. srpnja 1912, 2 (Gradski vijesnik).

⁶⁷ *Narodni List*, Zadar, LI, 57, subota 20. srpnja 1912, 2 (Domaće viesti).

⁶⁸ Kečkemet, Splitsko groblje, 1997, nije uspio nagovoriti nakladnika na tiskanje tlocrta groblja (vjerojatno s podacima o mjestu svih grobova), nego će to biti uskoro učinjeno u časopisu Kulturnoj baštini, pa tako ne znam točno mjesto grobnice Bartulica, koja nije spomenuta u radu iz godine 1997.

⁶⁹ Po ovom sam natpisu, što ga je najvjerojatnije sam Stipan dao uklesati, odredio kako ću pisati njegovo ime, jer drugoga njegova vlastoručna izvora nisam imao.

podacima o sudskoj uknjižbi vlasništva. U godini je 1866. veoma vjerojatno njegovo sudjelovanje u viškom boju, ali do sada nisam našao podatak o državnoj novčanoj nagradi za to sudjelovanje. Petar Kuničić, najbolji poznavatelj povijesti toga boja, nije Bartulicu ubrojio u ranjene i posebno odlikovane, a o odlikovanju što su ga svi primili piše: »Svaki učesnik viškog boja primi za doživotnu uspomenu spomen-medalju, naročito iskovanu za vojnike koji učestvuju u boju. S jedne je strane lik kralja Franje Josipa, a s druge nadnevak dvadeset i pete godišnjice vladanja Njegova Veličanstva. Medalja se nosi na prsima na žutoj vrpci.«⁷⁰

Stipan je sin Ante i Ivanice Ivasović, a oženio je Sofiju Körnig, kćer Karla i Uršule Stipančić. Imao je kćeri Danicu, Sofiju i Karmen te sinove Dragutina i Antuna (umro je u svojoj sedamnaestoj godini). Dragutin je rođen godine 1891., vjerojatno u Splitu, a umro je godine 1977. u Zagrebu. Oženio je Ivanku Narić, kćer Nikole i Marije Jovanović.⁷¹ Ona je rođena 1893., vjerojatno u Splitu, a umrla je 1985. u Zagrebu. U novije doba izrađeno je rodoslovlje od obiteljskih fotografija sakupljenih u Zagrebu. Procijenio sam korisnim pokazati ga u ovom radu za časopis Muzeja, jer su fotografije važan dio etnografskih podataka, a posebno kad su fotografirane osobe poznate po rodu i imenu.⁷²

⁷⁰ Petar Kuničić. Viški boj. Zagreb, 1892, 146 (po pretisku tiskanom 1996). Odlikovanje je od pozlaćene bronce; na licu je lovorom ovjenčana glava cara i kralja, na desno, i natpis u krugu, sa zvjezdicom u sredini na dnu: FRANZ JOSEPH I. KAISER V. ÖSTERREICH KÖNIG V. BÖHMEN ETC. APOST. KÖNIG V. UNGARN; na naličju je u krugu vijenac od lovorova (lijevo) i hrastova lišća (desno), a u sredini je u tri reda natpis: 2 | DECEMBER | 1873; trokutasta vrpca ima na žutoj podlozi traku od nekoliko crnih crta.

⁷¹ Njezin je otac Nikola dobio od nekog hvarskog župnika prezime Narić, jer su tada svećenici muškoj djeci rođenoj izvan braka roditelja davali izmišljena prezimena, uvijek s nekim neprirodnim, pa i pogrdnim korijenom te riječi. U riječi Narić možda se krije talijanska: narici (hrvatski: nozdre, nozdrve).

⁷² Rodoslovlje nije u potpunosti izrađeno po pravilima genealogije, pa valja ispraviti pogreške na koje upućuju zapisane godine, a ondje gdje ih nema, nije moguće ni otkriti možebitnu pogrešku. Ivan Narić, ako je rođen 1883., mora biti prije sestre Bjanke, ako je rođena 1892. Sonja Bartulica mora biti ispred brata Stjepa (on je kao student unovačen u oružane snage Nezavisne Države Hrvatske, pa je s tom vojskom doživio poraz i posljednji se put javio svojim iz Škofje Loke). Ime Stipine kćeri Karmen, umrle godine 1928., pogrešno je napisano Kamen.

Valja zabilježiti i nekoliko podataka o Dragutinu Bartulici. Studirao je pravo u Zagrebu, ali nije diplomirao. Godine je 1917., zajedno s Markom Vunićem, uredio knjigu *Mladost*, koja u podnaslovu ima naznaku: *Almanah hrvatske katoličke omladine*, a nastala je u splitskom Hrvatskom katoličkom akademskom društvu Pavlinović. Godine je 1919. bio urednik splitskog dnevnog lista *Jadrana*, od prvoga broja, u nedjelju 2. veljače, do šezdeset i šestoga broja, u četvrtak 1. svibnja. Uredništvo je bilo u središtu grada (Poljana kraljice Jelene), a radilo je do 12. kolovoza 1929. List u podnaslovu ima naznaku: *Glasilo jugoslavenske demokracije*. Godine 1925. tri splitske javne udruge: Klub Pučke stranke, Liga Preporod i Hrvatski Katolički Seniorat imale su Dragutina u časti predsjednika,⁷³ a godine 1930. utemeljeno Društvo Sustjepan, za promicanje očuvanja groblja, imalo ga je u časti tajnika.⁷⁴ U Splitu se uzdržavao od najma kuća i raznih gospodarskih poslova, od ulaganja novca u različite proizvodnje do rada u upravi tvornice alkoholnih pića Dalma, vlasništvu braće Buljana iz Sinja. Godine 1939. preselio je u Zagreb, u banovinsku službu, pa tako njegova brojna obitelj nije bila u kući u doba rata.

4.3. Rušenje kuća Stipana Bartulice

Konačno, ovdje valja pokazati i događaje u Drugom svjetskom ratu, kad su bile srušene dvije od nabrojanih građevina u kojima je nekada bila Škola. Podatci su samo iz splitskoga dnevnog lista *Novo Doba* (urednik je Stjepan Vukušić), jer su u tiskanim radovima o tim događajima, bilo u proučavanjima⁷⁵ ili u sjećanjima, podatci odviše općeniti. Avionskim su bombama srušene kuće Stipana Bartulice, na južnoj strani tadašnje Smodlakine ulice, i skladište na sjevernoj strani te ulice, koje je na višoj razini imalo i sjeverni ulaz, na tadašnju Tartaglijinu ulicu. Bombe su bacali saveznički avioni tri dana. Najprije u četvrtak navečer, 2. prosinca 1943., i u noći od četvrtka na petak, 3. prosinca, kada je bomba pala u stan na prvom katu kuće u tadašnjoj Zvonimirovoj ulici broj 21, gdje je bilo uredništvo *Novoga Doba*.⁷⁶ Zatim u petak navečer,⁷⁷ i u

⁷³ Splitski almanah, 1925, 90, 88.

⁷⁴ Kečkemet, *Splitsko groblje*, 1994, 94.

⁷⁵ Stanko Piplović. Razaranja povijesne jezgre Splita u II svjetskom ratu. *Kulturna baština*, Split, 15, 1984, 129 [tiskano 1985].

⁷⁶ Teroristički napadaji na Split. *Novo Doba*, Split, I, 53, subota 4. prosinca 1943, 2 (Splitske viesti).

nedjelju, 5. prosinca, oko petnaest sati.⁷⁸ Tada su, 5. prosinca, srušene ovdje nabrojene građevine, pa stoga prenosim dijelove novinske vijesti: »dvadeset i sedam neprijateljskih bombardera, koji su u tri navrata bacili teške bombe (...) Iztočni dio grada, bivša Tartaljina, Zvonimirova, Radunica i Pazar na pojedinim mjestima jednostavno su porušeni (...) Stradao samostan sestara Klarisa (...) U blizini toga samostana izgleda da su najviše stradale građanske kuće«. U srijedu, 8. prosinca, tiskana je prva zajednička osmrtnica, a u vijesti ima podatak upravo o proučavanim građevinama: »U ulici koja vodi od Trgovačke akademije prema Lučcu takodjer palo je nekoliko težkih bomba i to izključivo na građanske kuće«.⁷⁹ Ukupno je nabrojeno šezdeset i osam poginulih.⁸⁰ Fotografija je ruševina tiskana godine 1957., uz tumačenje: »Na slici je uočljivo stanje neposredno nakon bombardiranja u Smodlakinoj ulici (danas ulica Rade Končara)«.⁸¹

U razdoblju poslije završetka rata, ali nisam proučavao kada, promijenjene su ruševine kuća Stipana Bartulice i skladišta tvrtke Ilića. Ostaci skladišta su srušeni sa zemljom na sjevernoj i južnoj strani, a preko sjevernoga je dijela otvorena nova ulica. Manja kuća Bartulica i zid dvorišta su srušeni i na tom je mjestu sagrađeno neko skladište s ravnim krovom i širokim vratima u razini ulice. Veća je kuća ostala prizemnica od starih zidova s novim dvostrešnim krovom. Na sjevernom su zidu ostali nepromijenjeni prozori na istočnom i zapadnom rubu, a vrata i dva prozora uz njih su promijenjeni. Ostaci otvora na istočnom i zapadnom zidu su zazidani. Južni zid nisam pošao pogledati. Svi su zidovi bili u visini prizemlja potpuno sačuvani od rušenja, pa su promjene nastale u vrijeme kad je u tom prostoru počeo rad neke zanatske tvrtke. U kulturama koje poštuju

⁷⁷ Krvava škola. *Novo Doba*, Split, I, 54, nedjelja 5. prosinca 1943, 1. Novi bezobzirni napadaji. *Novo Doba*, Split, I, 54, nedjelja 5. prosinca 1943, 2.

⁷⁸ Krv naših nevinih sugrađana neka padne na njihove ubojice. *Novo Doba*, Split, I, 55, utorak 7. prosinca 1943, 1. Gangsteri nad Splitom. *Novo Doba*, Split, I, 55, utorak 7. prosinca 1943, 2.

⁷⁹ Oko porušenih domova. *Novo Doba*, Split, I, 56, srijeda 8. prosinca 1943, 2 (na prvoj stranici je osmrtnica).

⁸⁰ Broj poginulih još raste. *Novo Doba*, Split, I, 57, petak 10. prosinca 1943, 2.

⁸¹ Bombardiranje Lučca. *Slobodna Dalmacija*, Split, XV, 3700, četvrtak 10. siječnja 1957, 6 (Iz staroga Splita). Nisam provjerio je li fotografija iz Muzeja grada Splita, ali je to moguće, jer je Duško Kečkemet surađivao u tom listu, a ovakve je sadržaje prikupljao novinar Ante Bezić koji je redovito obilazio muzeje i Konzervatorski zavod za Dalmaciju, još i godine 1964., kad sam u njemu počeo raditi.

uspomene na prošle događaje nije neobično označiti mjesto koje više nije, u potpunosti ili dijelom, onakvo kakvo je bilo u doba tih događaja. Bilo bi dostojno i pravedno na ostatku kuće Stipana Bartulice ugraditi natpis prikladnoga sadržaja na spomen točnoga mjesta prve izložbe etnografske zbirke u Splitu.

Bibliografija djela kratko naznačenih u bilješkama

Marina Botić-Bego. Sjenu mog djeda. Sto godina Obrtničke škole u Splitu, Split, 1993, 165 – 178 [tiskano 1994].

Silvio Braica. Još o počecima Muzeja. *Ethnologica Dalmatica*, Split, 12, 2003, 157 – 188.

Milan Ivanišević. Splitske godine slikara Nikole Jakšića. *Kulturna baština*, Split, 32, 2005, 481 – 496.

Duško Kečkemet. Izložbe Graditeljske, zanatske i umjetničke škole u Splitu. Sto godina Obrtničke škole u Splitu, Split, 1993, 97 – 106 [tiskano 1994].

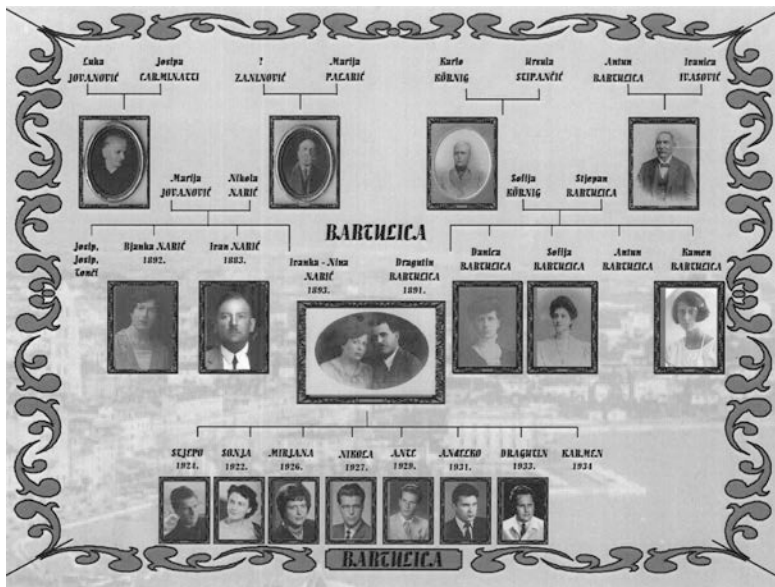
Duško Kečkemet. Splitsko groblje Sustipan. Split, 1994, 1 – 168.

Splitski almanah i adresar za godinu 1925. Split, 1925, 1 – 305, oglasi, zemljopisna karta.

Sl. 1.

Veća kuća Bartulica, južno pročelje: prije godine 1938. (Zagreb, Ante Bartulica). Sjeverno je od kuće, u prvom redu, na sjevernoj strani Smodlakine ulice, krovište i dio zida zapadnoga dijela skladišta tvrtke P. Ilić. U drugom je redu, na sjevernoj strani Tartaglijine ulice (godine 1914. i 1925.: Ulica iza klarisa), samo krovište kuće u sadašnjoj Ulici kralja Zvonimira, kućni broj 27, jer susjedna kuća istočno od nje, kuća Lukšić, još nije sagrađena.

Sl. 2.

Rodoslovlje Dragutina Bartulice (1891. – 1977.) i Ivanke Narić (1893. – 1985.): uzlazno u tri koljena (djelomično) i silazno u jednom koljenu (potpuno), od zadnjega desetljeća osamnaestog stoljeća do 1934. (Zagreb, Ante Bartulica). Godine rođenja Dragutinove i Ivankine djece postale su tiskanjem fotografije teško čitljive, pa ih nabrajam u pravilnom rasporedu (izvorno je nepravilno: Stjepo ispred Sonje): Sonja (1922.), Stjepo (1924.), Mirjana (1926.), Nikola (1927.), Ante (1929.), Anđelko (1931.), Dragutin (1933.), Karmen (1934.).

Sl. 3.

Skladište tvrtke P. Ilić (godine 1925. u Smodlakinoj ulici broj 15): srušeno 5. prosinca 1943. (Split, Arheološki muzej). Pogled na sjeverni dio s ulazom iz Tartaglijine ulice. Središnji dio potpuno srušen, istočni i zapadni dio dijelom srušeni. Južno su, u prvom redu iza skladišta, ruševine kuća Bartulica, a bijeli zid zabata, s dva manja prozora (na sjevernom i južnom rubu) i jednim pravokutnim u sredini, je istočni zid veće kuće Bartulica u svom potkrovnom dijelu. Kuća na desnom rubu fotografije, u istom redu s kućama Bartulica, kuća Draganja, sada je u Ulici svetoga Petra starog, kućni broj 42. Kuća u drugom redu južno od skladišta, na lijevom rubu fotografije, nekadašnja Trgovačka Akademija (godine 1925. u Smodlakinoj ulici broj 32) sada je Druga policijska postaja u Pojišanskoj ulici, kućni broj 2).

Sl. 4.

Skladište tvrtke P. Ilić (godine 1925. u Smodlakinoj ulici broj 15): srušeno 5. prosinca 1943.

(Split, Arheološki muzej). Pogled na južni dio s ulazom iz Smodlakine ulice. Središnji dio potpuno srušen, a do njega zapadni dio dijelom srušen (istočni dio nije na ovoj fotografiji). Na južnoj je strani ulice, potpuno zatrpane ruševinama, sjeverna polovina istočnoga zida veće kuće Bartulica i dio ograde vrta. Kuća na desnom rubu fotografije, kuća Lukšić, sada je u Ulici kralja Zvonimira, kućni broj 29.

